

Strukturiranje nacionalne svijesti bunjevačkih Hrvata – komparacija nacionalnih skupina u Subotici

dr. sc. Jasminka Dulic*

Sažetak

U radu se iznose rezultati istraživanja kojim se nastojalo utvrditi: 1) postoji li povezanost između dimenzija etnocentrizma, religioznosti i nacionalnog i europskog identiteta i 2) kako se strukturira nacionalna svijest bunjevačkih Hrvata u komparaciji s drugim nacionalnim skupinama u Subotici. Uzorak ispitanika formiran je na osnovi punoljetne populacije Grada Subotice. Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 500 ispitanika različite nacionalne pripadnosti. Kako bismo utvrdili razlikuju li se ispitanici različitog spola, dobi, nacionalne pripadnosti i stupnja školske naobrazbe u pogledu stupnja internalizacije dimenzija religioznosti, etnocentrizma, nacionalnog i europskog identiteta, izračunali smo prosječne faktorske bodove na promatranim varijablama, a značajnost razlika je testirana postupkom jednosmjerne analize varijance. Rezultati analize varijance pokazali su da su najmlađi i najstariji ispitanici, ženskog spola i hrvatske nacionalne pripadnosti najčešće religiozni. Nacionalna zatvorenost u najvećoj mjeri karakterizira Mađare, nacionalna afektivna vezanost s druge strane u najvećoj mjeri karakterizira Srbe, a europski identitet u najvećoj mjeri izražavaju Hrvati. Nacionalni identitet u najvećoj mjeri izražavaju najstariji ispitanici. Rezultati kanoničke diskriminacijske analize pokazali su da je nacionalna pripadnost ona socio-strukturna varijabla koja u najvećoj mjeri razlikuje ispitanike u pogledu dimenzija religioznosti i nacionalne svijesti. Na temelju razlika između nacionalnih skupina formiran je jedan specifičan stavovsko-vrijednosni obrazac koji smo nazvali proeuropska kršćanska orijentacija, a koja je karakteristična u najvećoj mjeri za Hrvate. Ovu stavovsko-vrijednosnu orijentaciju definiraju sakramentalna i ideološko-iskustvena religioznost i europski identitet u pozitivnom smjeru te nacionalna zatvorenost i nacionalna afektivna vezanost u negativnom smjeru. Rezultati istraživanja ukazuju da kod Hrvata manjinski položaj ne dovodi do nacionalne homogenizacije ili povlačenja i zatvaranja u nacionalne okvire već se vrijednosna integracija odvija u okvirima univerzalnih kršćanskih vrednota, što u nacionalnom pogledu kao posljedicu ima izražen nadnacionalni, europski identitet.

Ključne riječi: nacionalni identitet, europski identitet, religioznost, etnocentrizam

* sociologinja, odgovorna urednica tjednika *Hrvatska riječ*, Subotica

Uvod

Nacionalni identitet, nacija i nacionalizam su vrlo složeni, višedimenzionalni i apstraktni konstrukti koji se mogu promatrati i kao komponente kulture i ideologije i društvenih pokreta. Pri tome različiti autori ističu razliku između nacionalne svijesti ili sentimenta i nacionalističkog pokreta ili ideologije. Nacionalni identitet je apstraktan i višedimenzionalan konstrukt koji se dotiče čitavog niza životnih sfera i javlja u mnogim permutacijama i kombinacijama, a ono što ga izdvaja od ostalih identiteta (spolni, klasni, teritorijalni, vjerski) je to „što uključuje uvijek u nekoj mjeri 'osjećanje političke zajednice' koja podrazumijeva neke zajedničke institucije, kodeks prava i dužnosti i određeni društveni prostor s kojim se njeni pripadnici poistovjećuju“ (Smit 1998, 22). S druge strane, nacionalističku ideologiju ovaj autor definira kao „ideološki pokret za postizanje i održavanje autonomije, jedinstva i identiteta u ime populacije za koju neki njeni pripadnici smatraju da predstavlja stvarnu ili potencijalnu 'naciju'“ (Smith 1998, 119).

Nacionalna svijest se može promatrati i kao komponenta političke kulture. Empirijski provjerljive subdimenzije nacionalne svijesti kao što su nacionalni identitet, europski identitet i dimenzije etnocentrizma mogu se promatrati kao produkt političke kulture sustava ali, ukoliko su određene subdimenzije povezane međusobno i tvore stavovski konstrukt višeg reda koji se može prepoznati kao nacionalistička ideologija, mogu se promatrati i kao produkt dinamike određenih političkih procesa (Vujčić 2001).

Na složenost svake ideologije i njenu neodvojivost, s jedne strane od povijesnih procesa u kojima različiti kolektiviteti stvaraju specifičnu ideologiju i, s druge strane od psiholoških struktura i potreba ličnosti u konkretnoj društvenoj situaciji, ukazuju različiti autori.

Van Dijk (2006) ističe povezanost „različitih sustava ideja“ sa socijalnim strukturama odnosno različitim društvenim skupinama. Ideologije definira kao osnovu društvenih predodžbi koje dijele pripadnici neke skupine, koje omogućuju pripadnicima neke skupine organiziranje mnoštva društvenih uvjerenja oko onoga što je za njih dobro ili loše, ispravno ili pogrešno i djelovanje u skladu s time. Ideologije u Van Dijkovom pristupu nisu inherentno negativne niti ograničene na društvene strukture dominacije, one mogu biti kako sredstvo dominacije, tako i sredstvo suprotstavljanja ili otpora, mogu služiti nadmetanju jednako moćnih skupina, ili jednostavno promovirati unutarnju koheziju neke grupe. Mogu biti ideologije koje odriču, skrivaju ili legitimiziraju ili promatraju društvenu neravnopravnost (klasne dominacije, rasizam, seksizam).

Prema Parsonsu (1968) ideje u ideologiji su osnova za akciju o kojoj ovisi dobrobit nekog kolektiva. Tako, primjerice, puka interpretacija situacije u smislu relevantnom za postizanje nekog cilja čini instrumentalna vjerovanja. Da bi ova vjerovanja postala „Ideologija“ moraju imati dodatnu osobinu a to je određena „evaluativna posvećenost“ vjerovanjima kao aspektu pripadanja kolektivitetu. Ova posvećenost može biti formalna ili neformalna. Prihvatanje ideologije tako postaje institucionalna-

lizirano kao dio uloge člana kolektiva i tako se omogućuje „evaluativna integracija kolektiva“. Pri tome akter ne mora usvojiti sofisticiranu teoriju o tome što je to što integrira kolektiv već samo osjećati da je dobrobit grupe vezana uz održavanje tog sustava vjerovanja i njegove implementacije kroz akciju. Empirijski aspekt ideologije se prema Parsonsu (1968) odnosi na interpretaciju prirode kolektiva i situacije u kojoj se nalazi kolektiv, a ne-empirijski aspekt također postoji i to u segmentu koji se odnosi na opravdavanje i postavljanje ultimativnih ciljeva i vrijednosti kolektivne akcije. Uvjerjenje u ispravnost i moralnost određenog seta vrijednosnih obrazaca na taj način postaje obvezni dio uloge člana nekog kolektiva i dio kulturne tradicije koja se prenosi socijalizacijom. Ideologija racionalizira izbor vrijednosti i daje razloge zašto je određeni izbor akcije umjesto alternativnog izabran, zašto je opravdano i „treba“ izabrati taj pravac djelovanja a ne neki drugi. Pri tome mora postojati i uvjerenje da su te kognitivne legitimacije istinite. Naglasak je kod ideologije, dakle, na akciji i kolektivu.

Ideologiju je i Mannheim (1978) definirao kao „instrument kolektivnog djelovanja“. Prema Mannheimu ideje svojom strukturom odgovaraju strukturi društvenog bića u kome su nastale i u kome imaju određene funkcije, a zbog toga što različite grupe u danim društveno-historijskim cjelinama zauzimaju različite položaje, neminovna je partikularnost svijesti i mišljenja određenih društvenih grupa. Stoga je osnovni zadatak istraživanja „kako ljudi misle“ otkrivanje funkcionalnih veza između položaja neke grupe i sadržaja njene svijesti. Grupna egzistencija označava „individue koje žive u istoj grupi, reaguju ili neposredno na isti društveni položaj ili uslijed direktnog međusobnog duševnog utjecaja, reaguju većinom homogeno“ (Mannheim 1978, 61).

Sociološka shvaćanja ideologije kao kompleksnih sustava ideja – mentalnih okvira za društveno djelovanje, socijalni i politički psiholozi su definirali kao povezane setove stavova i precizirali njihove psihološke analitičke komponente i funkcije. Jost definira političku ideologiju primjenjivu u psihološkim i politološkim istraživanjima kao „set međusobno povezanih moralnih i političkih stavova koji imaju kognitivnu, afektivnu i motivacijsku komponentu“ (Jost 2006, 653). Ideologija pomaže u objašnjenju zašto ljudi čine ono što čine, organizira njihove vrijednosti i uvjerenja i usmjerava političko ponašanje. Prema Jostu i suradnicima (2003a, 2003b) ideološke orijentacije pojedinaca ili grupa su funkcija promjena u kognitivno-motivacijskim potrebama kao što su potreba upravljanja nesigurnošću i prijetnjom. Svako uvjerenje je tako barem jednim dijelom motivirano subjektivnim potrebama kao što su: 1) epistemička potreba za znanjem i značenjem, 2) egzistencijalna potreba za sigurnošću i umirenjem, i 3) relacije potrebe za udruživanjem (afilijacija) i socijalnom identifikacijom (pripadanjem).

Povijesno-politički događaji i politike domicilnih država u različitim razdobljima spram bačkih Hrvata koji više stoljeća žive u manjinskom položaju snažno su utjecali na nacionalno-identifikacijske procese u toj zajednici. Nacionalna svijest bunjevačkih Hrvata oblikovala se tijekom nekoliko stoljeća izvan države matičnoga naroda, u susretu sa snažnim nacionalnim pokretima Mađara i Srba u Ugarskoj. „Ti su

pokreti imali za cilj homogenizaciju vlastite etnije i njeno preoblikovanje u modernu naciju, ali su i jedan i drugi imali izraženu namjeru asimilacije susjednih etničkih zajednica. Među bačkim je Hrvatima zbog tog pritiska došlo do pojave narodnog pokreta, koji je u početku imao regionalni bunjevački karakter, ali je u zreloj fazi, početkom XX. stoljeća, dobio sve odlike hrvatskog narodnog pokreta“ (Skenderović 2012, 137). Osim političkih čimbenika, u oblikovanju i očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta bunjevačkih Hrvata tijekom povijesti važnu ulogu imali su hrvatski katolički svećenici. „Djelovanje hrvatskih katoličkih svećenika održavalo je narodnu svijest među širim nižim slojevima... Tomu su najveći prinos davali hrvatski franjevci, isusovci i dijecezanski svećenici, ali i svjetovni pisci...“ (Skenderović 2012, 139). Hrvatski svećenici i Katolička crkva općenito pridonosili su, prije svega, usvajanju jednog vrijednosnog sustava utemeljenog na kršćanskim vrednotama i specifičnom načinu života koji je suštinski određivao kulturni i nacionalni identitet bunjevačkih Hrvata.

Imajući u vidu povijesno-političke i kulturološke čimbenike i procese koji su utjecali na oblikovanje nacionalnog identiteta bunjevačkih Hrvata, u ovom smo radu pokušali odgovoriti na pitanja: 1) postoji li povezanost između dimenzija etnocentrizma, religioznosti i nacionalnog i europskog identiteta; 2) kako se strukturira nacionalna svijest bunjevačkih Hrvata u komparaciji s drugim nacionalnim skupinama u Subotici.

Metoda

Uzorak

Uzorak ispitanika formiran je na osnovi punoljetne populacije Grada Subotice. Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 500 ispitanika sa sljedećim sociodemografskim obilježjima:

Spol: (1) muški 50,6 % i (2) ženski 49,4 %.

Dob: (1) 18-30 godina 30,8 %; (2) 31-45 godina 30,8 %; (3) 46-55 godina 19,1 %; (4) 56-65 godina 10,2 % i (5) 66 i više godina 8,8 %.

Školska naobrazba: (1) osnovna škola 11,5 %; (2) trogodišnja srednja škola 15,7 %; (3) četverogodišnja srednja škola 43,1 %; (4) viša škola 15,1 % i (5) fakultet 14,7 %.

Zanimanje: (1) umirovljenik 14,0 %; (2) nezaposlen 14,4 %; (3) kućanica 4,1 %; (4) poljoprivrednik 2,8 %; (5) nekvalificirani ili polukvalificirani radnik 4,3 %; (6) kvalificirani ili visokokvalificirani radnik 9,7 %; (7) stručnjak ili službenik sa srednjom stručnom spremom 16,4 %; (8) stručnjak ili službenik s višom školom 8,5 %; (9) stručnjak ili službenik s fakultetom 11,2 %; (10) poduzetnik, vlasnik poduzeća ili radnje 4,1 % i (11) student 10,5 %.

Nacionalna pripadnost: (1) bunjevačka 18,9 %; (2) hrvatska 24,8 %; (3) mađarska 22,5 % i (4) srpska 33,7 %.

Konfesionalna pripadnost: (1) Katolička crkva 61,4 %; (2) Srpska pravoslavna crkva 31,0 % i (3) niti jedna 7,6 %.

Mjerni instrumenti

Dvije skale religioznosti smo konstruirali na temelju izbora čestica korištenih u nekim ranijim istraživanjima (Šram i Dulić 2001, Dulić 2009). Mjerili smo dvije dimenzije religioznosti koje su se u ranijim istraživanjima pokazale kao dvije relativno neovisne dimenzije – 1) ideološko-iskustvena religioznost i 2) sakramentalna religioznost. Verbalizacija korištenih čestica ili tvrdnja vidi se iz prikaza faktorske strukture (tablica 1 i 2). Veličina koeficijenta unutarnje konzistencije za skalu Ideološko-iskustvene religioznosti izražena Cronbachovom alfa iznosi .95 a za skalu Sakramentalne religioznosti iznosi .93 što ukazuje na visoku pouzdanost obje skale religioznosti. Pokraj faktorskih zasićenja prikazani su sumarni postoci odgovora „uglavnom se slažem“ i „u potpunosti se slažem“.

Skala ideološko-iskustvene religioznosti sadrži 6 tvrdnji kojima je objašnjeno 79 % varijance. *Ideološko-iskustvena religioznost* u svojoj strukturi sadrži dvije subdimenzije: religijska uvjerenja i religijsko iskustvo. Prva subdimenzija je definirana onim česticama koje se odnose na *doktrinarna kršćanska vjerovanja*: Isus je uskrsnuo od mrtvih, Djevica Marija je začela Isusa po Duhu Svetom, Bog je stvorio svijet i čovjeka. Druga subdimenzija ukazuje na *prisutnost vjerskih osjećaja i iskustva*: osjećaj duboke ljubavi i strahopoštovanja prema Bogu, te osjećaj Božje prisutnosti i utjecaja u životu.

Tablica 1: Faktorska struktura skale ideološko-iskustvene religioznosti GK

Čestice	Zasićenje	% Slaže se
Isus je uskrsnuo od mrtvih	.91	56,2
Osjećam duboku ljubav prema Bogu	.91	50,8
Djevica Marija je začela Isusa po Duhu Svetom	.89	50,9
Često osjećam Božji utjecaj u mojem životu	.88	46,6
Bog je stvorio svijet i čovjeka	.88	54,2
Često osjećam strahopoštovanje prema Bogu	.85	47,5

Objašnjeno 79 % varijance, Cronbach alpha .95

Skala *sakramentalne religioznosti* definirana je česticama koje ukazuju na *praktičnu religioznost (crkvenost)*, odnosno prisutnost sakramentalnog života – pričesti, ispovijedi i redovitog odlaska na nedjeljnu misu/slужbu Božju.

Tablica 2: Faktorska struktura skale sakramentalne religioznosti GK

Čestice	Zasićenje	% Slaže se
Često idem na svetu pričest	.94	34,9
Redovito idem nedjeljom na sv. Misu/slужbu Božju	.93	31,7
Često idem na sv. Ispovijed	.93	27,2
Često odlazim na vjerska hodočašća	.85	16,3

Objašnjeno 83 % varijance, Cronbach alpha .93

Ranija istraživanja pokazala su kako postoji „značajna povezanost između faktora ideološko-iskustvene i sakramentalne religioznosti“, veličina interfaktorske korelacije $r = .56$, (Dulić 2009). Visoki koeficijent unutarnje konzistencije koji smo izračunali za cijelu skalu (Cronbach Alpha = .93) upućuje na korištenje skale za mjerenje religioznosti kao jednodimenzionalnog konstrukta u daljnjoj multivarijantnoj analizi rezultata. Međutim, imajući u vidu predmet i ciljeve našeg istraživanja, odlučili smo primijeniti dvije zasebne skale (glavne komponente) kako bismo utvrdili pojedinačnu važnost dimenzija religioznosti u odnosu na strukturiranje nacionalne svijesti.

Nacionalni i europski identitet

Za mjerenje nacionalnog i europskog identiteta primijenjene su dvije skale koje je konstruirao Cinnirella (1997). Faktorske analize obje skale rezultirale su jednodimenzionalnim solucijama. Skalom europskog identiteta objašnjeno je 68 % varijance (pouzdanost je visoka: Cronbach alfa = .90), a skalom nacionalnog identiteta je objašnjeno 78 % varijance (Cronbach alfa = .84).

Tablica 3: Faktorska struktura skale europskog identiteta

Čestice	Zasićenje	% Slaže se
Ponosan sam što sam Europljanin	.892	51,7
Osjećam da imam čvrste veze s drugim Europljanima	.888	33,0
Snažno se poistovjećujem s drugim Europljanima	.887	29,4
Sebe uvijek vidim i doživljam kao Europljanina	.862	22,5

Objašnjeno 68 % varijance, Cronbach alpha .90

Tablica 4: Faktorska struktura skale nacionalnog identiteta

Čestice	Zasićenje	% Slaže se
Ponosan sam što sam pripadnik svoga naroda	.854	75,2
Osjećam da imam čvrste veze s drugim pripadnicima svoga naroda	.843	51,0
Sebe uvijek vidim i doživljam kao pripadnika svoga naroda	.815	73,7
Snažno se poistovjećujem s drugim pripadnicima svoga naroda	.778	35,9

Objašnjeno 78 % varijance, Cronbach alpha .84

Etnocentrizam

Skale kojima smo mjerili dimenzije etnocentrizma formirane su na temelju Šramovog višedimenzionalnog koncepta etnocentrizma, izborom čestica iz skale Etno-1 i Etno-2 (Šram 2002; Šram 2008). Ispitujući pojedine stavove prema vlastitoj i tuđoj naciji, Šram (2002) je utvrdio postojanje triju relativno neovisnih latentnih dimenzija etnocentrizma: nacionalnu zatvorenost, nacionalnu afektivnu vezanost i mentalitet nacionalnog opasnog stanja (skala Etno-1). Utvrdio je zatim da, iako postoji

relativna neovisnost i psihološka funkcionalna različitost ekstrahiranih dimenzija etnocentrizma, ipak se one nalaze u takvim međusobnim korelacijama koje upućuju na postojanje generalnog etnocentrizma (skala Etno-2). Međutim, iako između generalnog etnocentrizma i nacionalizma kao ideologije postoji veza važno je, ističe Šram, imati u vidu razliku između nacionalizma kao ideologije i nacionalizma kao individualno-psihološkog fenomena koji „upućuje na sklop različitih etnocentričkih stavova i vrijednosnih orijentacija“ (Šram 2008, 50).

U ovom smo istraživanju mjerili dvije subdimenzije etnocentrizma – nacionalnu zatvorenost, predrasude i osjećaj superiornosti te osjećaj nacionalne afektivne vezanosti i spremnost za samožrtvovanje. Iako između ovih dviju dimenzija postoji relativno visoka korelacija koja upućuje na postojanje generalnog faktora etnocentrizma (Šram 2002), postoje slučajevi da dimenzija etnocentrizma koju definiraju nacionalna zatvorenost i osjećaj superiornosti može biti relativno neovisna o nacionalnoj afektivnoj vezanosti i spremnosti za samožrtvovanje (Šram 2008). Kako bismo utvrdili relacije ovih dviju dimenzija s drugim stavovskim orijentacijama, u ovom smo istraživanju primijenili dvije dimenzije etnocentrizma kao zasebne faktore (glavne komponente).

Nacionalna zatvorenost, predrasude i osjećaj superiornosti

Faktorska analiza skale Nacionalna zatvorenost, predrasude i osjećaj superiornosti (sedam čestica) rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno ukupno 61 % varijance.

Tablica 5: Faktorska struktura skale nacionalne zatvorenosti, predrasuda i superiornosti

Čestice	Zasićenje	% Slaže se
Moja je nacija superiorna u odnosu na mnoge druge nacije	.833	7,3
Kad bih bio sudac, nastojao bih pripadniku svoje nacije dati što je moguće blažu kaznu bez obzira na djelo koje je počinio	.830	3,6
Teško mogu biti iskreni prijatelj s osobom koja nije moje nacionalnosti	.805	6,4
U usporedbi s drugim nacijama, pripadnici moje nacije su inteligentniji	.779	9,0
Pripadnici moje nacije ne bi trebali sklapati nacionalno mješovite brakove	.763	9,1
Ako znamo nečiju nacionalnost, odmah ćemo znati kakva je on/ona ličnost	.728	7,6
U mojoj naciji ima manje nepoštenja i licemjerja nego u drugim nacijama	.727	8,7

Ukupno objašnjeno 61 % varijance, Cronbach alpha .89

Unutarnja pouzdanost skale je visoka: alfa = .89. Skala sadrži tri komponente: *nacionalnu zatvorenost* (Teško mogu biti iskreni prijatelj s osobom koja nije moje nacionalnosti; Pripadnici moje nacije ne bi trebali sklapati nacionalno mješovite brakove), *prisutnost predrasuda* (Kad bih bio sudac, nastojao bih pripadniku svoje nacije dati što je moguće blažu kaznu bez obzira na djelo koje je počinio; Ako znamo nečiju nacionalnost, odmah ćemo znati kakva je on/ona ličnost) i *osjećaj superiornosti* (Moja je nacija superiorna u odnosu na mnoge druge nacije; U usporedbi s drugim nacija-

ma, pripadnici moje nacije su inteligentniji; U mojoj naciji ima manje nepoštenja i licemjerja nego u drugim nacijama).

Nacionalna afektivna vezanost i spremnost za samožrtvovanje

Faktorska analiza skale Nacionalna afektivna vezanost i spremnost za samožrtvovanje (pet čestica) rezultirala je jednofaktorskom solucijom (GK) kojom je objašnjeno ukupno 57 % varijance. Unutarnja pouzdanost skale je relativno visoka: alfa = .80.

Tablica 6: Faktorska struktura skale nacionalne afektivne vezanosti i spremnosti za samožrtvovanje

Čestice	Zasićenje	% Slaže se
Sveta je dužnost svakog pripadnika moje nacije žrtvovati osobne interese za njenu dobrobit	.835	12,7
Spreman sam umrijeti za dostojanstvo i interese svoje nacije	.812	9,1
Ljubav prema svojoj naciji jedan je od najljepših osjećaja koje čovjek može imati	.779	29,7
Uvijek moramo biti spremni braniti svoje nacionalne interese, čak i ratom ako je to potrebno	.736	10,9
Uvijek se razljutim kada netko loše govori o mojoj naciji	.571	33,8

Ukupno objašnjeno 57 % varijance, Cronbach alpha .80

Sadržaj skale upućuje na *prisutnost snažne nacionalne identifikacije* (Ljubav prema svojoj naciji jedan je od najljepših osjećaja koje čovjek može imati; Uvijek se razljutim kada netko loše govori o mojoj naciji) i *spremnost za samožrtvovanje za nacionalne ciljeve* (Sveta je dužnost svakog pripadnika moje nacije žrtvovati osobne interese za njenu dobrobit; Spreman sam umrijeti za dostojanstvo i interese svoje nacije; Uvijek moramo biti spremni braniti svoje nacionalne interese, čak i ratom ako je to potrebno).

Rezultati

U analizi podataka dobivenih upitnikom korišteni su raznovrsni matematičko-statistički postupci obrade podataka: metode faktorske analize, analize varijance i kanoničke diskriminacijske analize.

Utjecaj sociodemografskih karakteristika na izražavanje religioznosti

Kako bismo utvrdili razlikuju li se ispitanici različitog spola, dobi, nacionalne pripadnosti i stupnja školske naobrazbe u pogledu stupnja internalizacije dimenzija religioznosti i stavovskih orijentacija, izračunali smo prosječne faktorske bodove na promatranim varijablama, a značajnost razlika je testirana postupkom jednosmjerne analize varijance. Analizom varijance utvrđuje se je li varijabilitet između grupa veći od varijabiliteta unutar grupa.

Tablica 7: Analiza varijance faktorskih bodova postignutih na varijablama ideološko-iskustvene i sakramentalne religioznosti

	Ideološko-iskustvena religioznost	Sakramentalna religioznost
Spol	M	M
Muški	-.07	-.09
Ženski	.08	.09
	F (1,498) = 3.176 nz	F = 4.252*
Dob		
18-30	.15	.14
31-45	-.09	-.05
46-55	-.05	-.16
56-65	-.12	-.15
66 i više	.05	.21
	F (4,493) = 1.524 nz	F = 2.445*
Nacionalna pripadnost		
Srbi	-.37	-.28
Bunjevci	-.03	-.10
Hrvati	.68	.77
Mađari	-.10	-.22
	F (3,471) = 32.318***	F = 37.316***
Školska naobrazba		
Osnovna škola	.275	.315
Zanat	-.039	-.016
Srednja škola	-.026	-.065
Viša škola	-.053	-.049
Fakultet	-.023	.012
	F (4,492) = 1.229 nz	F = 1.737 nz

p<.05 * p<.01** p<.001***, nz = F-omjer nije značajan

U tablici broj 7 vidimo da su žene češće praktične vjernice od muškaraca, a u pogledu dobi to su najmlađi i najstariji ispitanici, dobne skupine do 30 godina i preko 66 godina.

Nacionalna pripadnost se pokazala kao ona varijabla koja u najvećoj mjeri razlikuje ispitanike kako u pogledu ideološko-iskustvene religioznosti tako i sakramentalne religioznosti.

Hrvati u najvećoj mjeri iskazuju ideološko-iskustvenu kao i sakramentalnu religioznost, a u najmanjoj mjeri je iskazuju ispitanici srpske i mađarske nacionalne pripadnosti, dok su Bunjevci negdje između. Stupanj školske naobrazbe nije se pokazao kao značajan za dimenzije religioznosti.

Analiza varijance je pokazala da su najmlađi i najstariji ispitanici ženskog spola i hrvatske nacionalne pripadnosti najčešće religiozni. S druge strane, nisu ili su u manjoj mjeri religiozni ispitanici muškog spola, srednje dobi, Srbi i Mađari.

Utjecaj sociodemografskih karakteristika na izražavanje dimenzija etnocentrizma

Dvije subdimenzije etnocentrizma pod utjecajem su većine sociodemografskih karakteristika. I nacionalnu zatvorenost i nacionalnu afektivnu vezanost u većoj mjeri izražavaju muškarci. Nacionalnu afektivnu vezanost najmanje izražavaju najmlađe dobne skupine a najviše najstariji. Raste s godinama. Obrnuta je pravilnost kad je u pitanju školska naobrazba; obje dimenzije nacionalne svijesti linearno opadaju s porastom stupnja obrazovanja.

Tablica 8: Analiza varijance faktorskih bodova postignutih na varijablama etnocentrizma

	Nacionalna zatvorenost	Nacionalna afektivna vezanost
Spol	M	M
Muški	.09	.11
Ženski	-.09	-.12
	F(1,498)=4.601*	F=7.155**
Dob		
18-30	.00	-.14
31-45	-.10	-.02
46-55	-.05	-.06
56-65	.08	.15
66 i više	.37	.54
	F(4,493)=2.057nz	F=4.527***
Nacionalna pripadnost		
Srbi	.06	.21
Bunjevci	.18	.16
Hrvati	-.34	-.32
Mađari	.22	-.01
	F(3,471)=7.646***	F=7.587***
Školsko obrazovanje		
Osnovna škola	.408	.318
Zanat	.121	.119
Srednja škola	-.049	-.032
Viša škola	-.070	-.155
Fakultet	-.234	-.126
	F(4,492)=4.021**	F=2.570*

*p<.05, **p<.01, ***p<.001, nz = F-omjer nije značajan

Nacionalna pripadnost također značajno utječe na obje dimenzije. Nacionalna zatvorenost u najvećoj mjeri karakterizira Mađare zatim Bunjevce, u najmanjoj mjeri

Hrvate, a Srbi su negdje između. Nacionalna afektivna vezanost u najvećoj mjeri karakterizira Srbe zatim Bunjevce, u najmanjoj mjeri Hrvate, a Mađari su negdje između.

Utjecaj sociodemografskih karakteristika na izražavanje nacionalnog i europskog identiteta

Europski identitet je pod utjecajem jedino nacionalne pripadnosti dok druge varijable nemaju utjecaja. U najvećoj ga mjeri izražavaju Hrvati, zatim Bunjevci, u najmanjoj mjeri ga izražavaju Srbi i zatim Mađari. *Nacionalni identitet* je pak jedino pod utjecajem dobi. U najvećoj ga mjeri izražavaju najstariji ispitanici.

Tablica 9: Analiza varijance faktorskih bodova postignutih na varijablama identiteta

	Europski identitet	Nacionalni identitet
Spol	M	M
Muški	-.01	.01
Ženski	.01	-.01
	F(1,498)=.104nz	F=.122nz
Dob		
18-30	-.02	-.08
31-45	-.15	-.02
46-55	.04	-.08
56-65	.16	.02
66 i više	.28	.48
	F(4,493)=2.207nz	F=3.058*
Nacionalna pripadnost		
Srbi	-.21	.01
Bunjevci	.08	.05
Hrvati	.31	.02
Mađari	-.08	-.07
	F(3,471)=7.015***	F=.275nz
Školsko obrazovanje		
Osnovna škola	-.05	.12
Zanat	-.05	.20
Srednja škola	-.02	.00
Viša škola	-.13	-.35
Fakultet	.25	-.00
	F(4,492)=1.686nz	F=3.420**

*p<.05, **p<.01, ***p<.001, nz = F-omjer nije značajan

Utjecaj sociodemografskih karakteristika na latentnu konfiguraciju religioznosti i nacionalne svijesti

Kako bismo utvrdili imaju li i u kojoj mjeri sociodemografske karakteristike utjecaj na latentnu konfiguraciju nacionalne svijesti, primijenili smo kanoničku diskriminacijsku analizu. Ovim smo postupkom nastojali utvrditi formiraju li se prepoznatljivije ideološke strukture na osnovi razlika između grupa.

Kanonička diskriminativna analiza je multivarijantni matematičko-statistički postupak kojim se traži maksimalno razlikovanje grupa ispitanika formiranih po određenom kriteriju, na temelju jedne ili više funkcija deriviranih iz većeg broja varijabli. Ovaj postupak omogućuje maksimalno razlikovanje skupina pomoću skupa varijabli uzetih istodobno. Rezultat diskriminacijske analize je kanonička korelacija koja pokazuje je li postignuto razlikovanje statistički značajno i u kojoj mjeri, a analizom strukture deriviranih funkcija ili diskriminacijskih faktora otkriva se priroda razlika između pojedinih grupa ispitanika. Koeficijenti strukture diskriminacijskih faktora ukazuju na povezanost pojedinih latentnih varijabli i diskriminacijske funkcije. Centroidi skupina pokazuju kolika je međusobna udaljenost pojedinih skupina s obzirom na prisutnost onog stavovskog obrasca na koji ukazuje struktura diskriminacijskog faktora.

Diskriminacijskim analizama u skupu varijabli religioznosti i nacionalne svijesti derivirani su po jedan latentni faktor na temelju spola, dobi, nacionalnosti i stupnja školske naobrazbe. Diskriminacijska funkcija derivirana na temelju spola objašnjava tek oko 3 % varijance te je nismo posebno razmatrali.

Tablica 10: Koeficijenti strukture diskriminacijskih funkcija deriviranih na temelju sociodemografskih karakteristika

Varijabla	Spol	Dob	Nacionalnost	Škola
	F	F1	F1	F1
Sakramentalna religioznost	-.57	.12	.77	.43
Ideološko-iskustvena religioznost	-.49	-.06	.71	.38
Nacionalna zatvorenost	.59	.47	-.31	.82
Nacionalna afektivna vezanost	.74	.78	-.33	.65
Nacionalni identitet	.09	.63	.01	.43
Europski identitet	-.09	.41	.32	-.22
Statistici diskriminacijskih funkcija				
Wilksova lambda	.97	.90	.68	.91
Svojestvena vrijednost	.03	.06	.39	.05
Kanonička korelacija	.16	.23	.53	.21
P<	.046	.002	.000	.015

Utjecaj stupnja školske naobrazbe na latentnu konfiguraciju nacionalne svijesti

Diskriminacijsku funkciju deriviranu na temelju maksimizacije razlika među obrazovnim skupinama definiraju u pozitivnom smjeru nacionalna zatvorenost

(.82), nacionalna afektivna vezanost (.65), nacionalni identitet (.43), sakramentalna religioznost (.43) i ideološko-iskustvena religioznost (.38).

Tablica 11: Centroidi skupina na diskriminacijskoj funkciji

Škola	
Osnovna škola	.50
Trogodišnja srednja škola	.16
Četverogodišnja srednja škola	-.06
Viša škola	-.14
Fakultet	-.25

Centroidi skupina pokazuju da je najveća udaljenost na ovoj dimenziji između ispitanika s osnovnom i zanatskom školom, koji u najvećoj mjeri izražavaju religioznost i etnocentrizam, i ispitanika s višim i visokim stupnjem školske naobrazbe. Ispitanici sa završenom četverogodišnjom srednjom školom podjednako su udaljeni i od jednih i od drugih. Ovom je funkcijom objašnjeno tek oko 5 % varijance.

Utjecaj dobi na latentnu konfiguraciju religioznosti i nacionalne svijesti

Diskriminacijsku funkciju deriviranu na temelju maksimizacije razlika među dobnim skupinama definiraju *nacionalna afektivna vezanost* (.78), *nacionalni identitet* (.63), *nacionalna zatvorenost* (.48) i *europski identitet* (.41). Latentna dimenzija koja ukazuje na prisutnost etnocentrizma, te istovremene prisutnosti nacionalnog i europskog identiteta, razdvaja najstarije ispitanike od mlađih ispitanika dobnih skupina. U najvećoj mjeri je prisutna kod najstarijih ispitanika iznad 66 godina. Ovom je funkcijom objašnjeno tek oko 6 % varijance.

Tablica 12: Centroidi skupina na diskriminacijskoj funkciji

Dob	C
18-30	-.15
31-45	-.06
46-55	-.09
56-65	.18
66 i više	.72

Utjecaj nacionalne pripadnosti na latentnu konfiguraciju religioznosti i nacionalne svijesti

Na temelju nacionalne pripadnosti derivirana je jedna diskriminacijska funkcija koja objašnjava oko 30 % varijance. Definišu je sakramentalna religioznost (.77), ideološko-iskustvena religioznost (.71) i europski identitet (.32) u pozitivnom smje-

ru, te *nacionalna zatvorenost* (-.31) i *nacionalna afektivna vezanost* (-.33) u negativnom smjeru.

Tablica 13: Centroidi skupina na diskriminacijskoj funkciji

Nacionalnost	C
Srbi	-.52
Bunjevci	-.16
Hrvati	1.065
Mađari	-.26

Zanimljivo je da nacionalni identitet ne doprinosi značajno ovoj latentnoj dimenziji koju možemo opisati kao *proeuropska kršćanska orijentacija*. Centroidi skupina pokazuju da je najveća udaljenost na ovoj dimenziji između Hrvata i svih ostalih nacionalnih skupina.

Rasprava i zaključci

Rezultati ovoga istraživanja pokazali su da je moguće utvrditi postojanje različitih latentnih konfiguracija dimenzija religioznosti i nacionalne svijesti unutar pojedinih sociodemografskih i sociokulturnih subuzoraka, a koji upućuju na specifične modele kulturološko-ideoloških obrazaca.

Utvdili smo da postoji međuovisnost između specifičnih stavovskih orijentacija i sociodemografskih varijabli, odnosno razlike između različitih socijalnih skupina u pogledu internalizacije dimenzija etnocentrizma, izražavanja nacionalnog i europskog identiteta i religioznosti. Analiza varijance je pokazala da su najmlađi i najstariji ispitanici ženskog spola i hrvatske nacionalne pripadnosti najčešće religiozni. S druge strane, nisu ili su u manjoj mjeri religiozni ispitanici muškog spola, srednje dobi, Srbi i Mađari. Nacionalna zatvorenost u najvećoj mjeri karakterizira Mađare, zatim Bunjevce, u najmanjoj mjeri Hrvate, a Srbi su negdje između. Nacionalna afektivna vezanost, s druge strane, u najvećoj mjeri karakterizira Srbe, zatim Bunjevce, u najmanjoj mjeri Hrvate, a Mađari su negdje između. Europski identitet je pod utjecajem jedino nacionalne pripadnosti dok druge varijable nemaju utjecaja. U najvećoj mjeri izražavaju Hrvati, zatim Bunjevci, u najmanjoj mjeri ga izražavaju Srbi i zatim Mađari. Nacionalni identitet je pak jedino pod utjecajem dobi. U najvećoj ga mjeri izražavaju najstariji ispitanici.

Međutim, samo na osnovi utvrđenih razlika pojedinih stavovskih orijentacija i dimenzija religioznosti ne možemo zaključivati o postojanju specifičnih struktura nacionalne svijesti. Proveli smo stoga diskriminacijsku analizu kako bismo utvrdili doprinose li ove razlike i formiranju specifičnih struktura nacionalne svijesti a koje razlikuju pojedine socijalne i nacionalne skupine. Nastojali smo utvrditi doprinosi li pripadnost određenoj društvenoj skupini usvajanju različitih sustava ideja, odnosno proizvodi li pripadanje određenom kolektivitetu posvećenost različitim sustavima vjerovanja i vrijednosti. Na temelju korelacija između varijabli koje najbolje dis-

krimiraju različite socijalno-demografske skupine utvrdili smo koji su to socijalno-stavovski obrasci na temelju kojih možemo zaključivati o egzistenciji određenih socijalnih rascjepa u društvu.

Diskriminacijskim analizama u skupu varijabli religioznosti i nacionalne svijesti derivirani su po jedan latentni faktor na temelju spola, dobi, nacionalnosti i stupnja školske naobrazbe.

Utvrdili smo da je nacionalna pripadnost ona socio-strukturna varijabla koja u najvećoj mjeri razlikuje ispitanike u pogledu dimenzija religioznosti i nacionalne svijesti. Na temelju razlika između nacionalnih skupina formiran je jedan specifičan stavovsko-vrijednosni obrazac koji smo nazvali proeuropska kršćanska orijentacija koja je karakteristična u najvećoj mjeri za Hrvate. Ovu stavovsko-vrijednosnu orijentaciju definiraju sakramentalna i ideološko-iskustvena religioznost i europski identitet u pozitivnom smjeru te nacionalna zatvorenost i nacionalna afektivna vezanost u negativnom smjeru. Interesantno je da ovoj diskriminacijskoj funkciji ne doprinosi nacionalni identitet niti u pozitivnom niti negativnom smjeru.

Dimenzije nacionalne svijesti različito se strukturiraju i pod utjecajem dobi i stupnja školske naobrazbe, ali je u značajno manjoj mjeri objašnjene varijance. Istodobno, izražavanje nacionalnog i europskog identiteta i entocentričnih dimenzija karakteristično je za starije generacije. Diskriminacijsku funkciju deriviranu na temelju maksimizacije razlika među dobnim skupinama definiraju nacionalna afektivna vezanost, nacionalni identitet, nacionalna zatvorenost i europski identitet. Latentna dimenzija koja ukazuje na prisutnost etnocentrizma, te istodobnu prisutnost nacionalnog i europskog identiteta, razdvaja najstarije ispitanike od mlađih ispitanika dobnih skupina. U najvećoj mjeri je prisutna kod najstarijih ispitanika iznad 65 godina. Na prvi pogled radi se o jednoj kontradiktornoj orijentaciji koja razdvaja najstariju od mlađih generacija. Naime, kao što vidimo, ovoj orijentaciji doprinose kako nacionalni identitet tako i europski identitet, a prisutne su i obje dimenzije etnocentrizma. Kod najstarije generacije je prisutna snažna nacionalna identifikacija, iskazuje spremnost za samožrtvovanje za nacionalne ciljeve, nacionalnu zatvorenost, prisutne su predrasude u odnosu na pripadnike drugih nacija i svoju naciju doživljavaju kao superiornu u odnosu na druge nacije. Međutim, vidimo da etnocentrične tendencije prisutne kod najstarijih generacija ne predstavljaju smetnju za izražavanje i europskog identiteta. Možemo stoga pretpostaviti da se u pozadini jedne ovakve orijentacije kod najstarijih generacija radi o snažnoj potrebi za pripadanjem što rezultira kako izražavanjem etnocentričnog nacionalnog identiteta tako i nadnacionalnog – europskog identiteta.

Diskriminacijsku funkciju deriviranu na temelju maksimizacije razlika među obrazovnim skupinama definiraju u pozitivnom smjeru nacionalna zatvorenost, nacionalna afektivna vezanost, nacionalni identitet, sakramentalna religioznost i ideološko-iskustvena religioznost. Povezanost afektivne i kognitivne dimenzije etnocentrizma i religioznosti čine orijentaciju koja odvaja ispitanike s osnovnom i zanatskom školom od ispitanika s višim i visokim stupnjem školske naobrazbe, dok su ispitanici sa završenom četverogodišnjom srednjom školom podjednako udaljeni i od jednih

i od drugih. Vidimo, dakle, da se samo kod najniže obrazovanih slojeva nailazi na povezanost religioznosti, etnocentrizma i nacionalnog identiteta.

Na temelju rezultata istraživanja možemo zaključiti da je nacionalna pripadnost ona varijabla koja u najvećoj mjeri doprinosi razlikama u pogledu strukturiranja nacionalne svijesti i religioznosti. Vidimo da izražena religioznost, koja izdvaja Hrvate od svih ostalih nacionalnih skupina, doprinosi i formiranju jednog specifičnog vrijednosno-stavovskog obrasca u kojemu je nadnacionalna komponenta identiteta ona koja je povezana s religioznošću a ne nacionalna komponenta, kako se to često dobiva u različitim istraživanjima.

Vidimo, dakle, da se u jednoj multinacionalnoj sredini, u kojoj pripadnici većinskog naroda čine manjinu, a manjine većinu, kod pripadnika većinskog naroda pojavljuje izražena afektivna dimenzija etnocentrizma, a da se kod pripadnika nacionalnih manjina pojavljuju različite strukture nacionalne svijesti – kod Hrvata je u najvećoj mjeri izražen europski identitet i religioznost uz isključivanje kako kognitivne tako i afektivne dimenzije etnocentrizma, kod Mađara je izražena kognitivna dimenzija etnocentrizma, a kod Bunjevaca obje dimenzije etnocentrizma.

Ako imamo u vidu ove nalaze, da Mađari i Bunjevci izražavaju nacionalnu zatvorenost i osjećaj superiornosti, Srbi i Bunjevci nacionalnu afektivnu vezanost i spremnost za samožrtvovanje, a Hrvati europski identitet i religioznost u najvećoj mjeri, onda vidimo da dihotomije tipa nacionalno-građansko nemaju uporište u realnom stavovskom prostoru kao univerzalna dihotomija već da se u ovisnosti o različitim kulturnim i socijalnim činiteljima pojavljuju različite strukture nacionalne svijesti.

Rezultati koje smo prikazali u ovome radu pokazuju da su kod različitih nacionalnih skupina u Subotici prisutne različite strukture nacionalne svijesti koje su rezultat različitih povijesnih iskustava i utjecaja – političkih, socijalnih i kulturnih. U tom smislu potvrđena je povezanost različitih sustava ideja sa socijalnim strukturama, odnosno različitim društvenim skupinama (Van Dijk 2006), odnosno partikularnost svijesti i mišljenja različitih društvenih grupa (Mannheim 1978). Bunjevački Hrvati izdvajaju se od svih ostalih nacionalnih skupina po jednom specifičnom kulturnom obrascu kojega određuju religioznost i europski identitet u pozitivnom smjeru i afektivna nacionalna vezanost i nacionalna zatvorenost u negativnom smjeru. Drugim riječima, kod Hrvata manjinski položaj ne dovodi do nacionalne homogenizacije ili povlačenja i zatvaranja u nacionalne okvire već se vrijednosna integracija odvija u okvirima univerzalnih kršćanskih vrednota što u nacionalnom pogledu kao posljedicu ima izražen nadnacionalni, europski identitet. Ako su ideje u ideologiji osnova za akciju o kojoj ovisi dobrobit nekog kolektiva (Parsons 1968) ili, kako je definirao Mannheim (1978) „instrument kolektivnog djelanja“, postavlja se pitanje kakve posljedice na izbor pravca djelovanja može imati jedna ovakva vrijednosno-ideološka orijentacija. Ono što nacionalni identitet izdvaja od svih ostalih identiteta, spolnih, klasnih, teritorijalnih, vjerskih, jest da uvijek u nekoj mjeri uključuje i „osjećanje političke zajednice“ koja podrazumijeva neke zajedničke institucije, kodeks prava i dužnosti i određeni društveni prostor s kojim se njeni pripadnici poistovjećuju (Smith 1998). Kod bunjevačkih Hrvata čini se da „osjećanje političke za-

jednice“ u nacionalnom smislu nedostaje i da je supstituirano vjerskim identitetom i nadnacionalnim-europskim identitetom. Imajući u vidu da se kod drugih nacionalnih skupina u Subotici pojavljuju drugačije strukture nacionalne svijesti, u kojima su prisutne i etnocentrične dimenzije, a da kod Hrvata izostaje nacionalna afektivna vezanost koja u najvećoj mjeri doprinosi izražavanju nacionalnog identiteta, u tom se ključu trebaju promatrati i izvjesni „neuspjesi“ na planu nacionalne integracije i ostvarivanja nacionalno-manjinske kulturne autonomije.

Literatura

- Dulić, Jasminka (2009). *Religioznost, socijalna alijenacija i vrednosne orijentacije: analiza odnosa na uzorku srednjoškolskih učenika u Subotici*. Magistarski rad. Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Jost, John T. (2006). The End of the End of Ideology. *American Psychologist*, Vol. 61, No.7, 651-670.
- Jost, John T., Glaser, Jack, Kruglanski, Arie W., Sulloway, Frank J. (2003a). Political Conservatism as Motivated Social Cognition, *Psychological Bulletin*, Vol. 129, No. 3, 339–375
- Jost, John T., Glaser, Jack, Kruglanski, Arie W., Sulloway, Frank J. (2003b). Exceptions that prove the rule: Using a theory of motivated social cognition to account for ideological incongruities and political anomalies. *Psychological Bulletin*, 129, 383-393.
- Mannheim, Karl (1978). *Ideologija i utopija*. Nolit. Beograd.
- Parsons, Talcott (1968). *The Social System*. The Free Press, New York.
- Sekulić, Duško i Šporer, Željka (2006). Religioznost kao prediktor vrijednosnih orijentacija, *Revija za sociologiju*, god. 37, br. 1-2, str. 1–19.
- Skenderović, Robert (2012). Oblikovanje bunjevačkog političkog identiteta u Bačkoj tijekom druge polovine XIX. stoljeća. *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1., 137.-160.
- Smith, Anthony, D. (1998) *Nacionalni identitet*. Biblioteka XX vek, Beograd.
- Šram, Zlatko i Dulić, Jasminka (2001). Utjecaj sociodemografskih karakteristika na latentnu konfiguraciju dimenzija religioznosti, autoritarnosti, etnocentrizma i političkih orijentacija. U: *Vere manjina i manjinske vere*. (str. 150 - 162) Niš: JUNIR i ZOOGRAF.
- Šram, Zlatko (2002). Dimenzije etnocentrizma i nacionalna pripadnost. *Društvena istraživanja*, God. 11, br. 1 (57). Str 1-22.
- Šram, Zlatko (2008). Etnocentrizam, autoritarne tendencije i religioznost: relacije na uzorku zagrebačkih studenata, *Migracijske i etničke teme*, 24 (2008), 1-2: 49–66.
- Van Dijk, Teun, A. (2006). *Ideologija*. Multidisciplinarni pristup. Golden marketing – Tehnička knjiga. 2006.
- Vujčić, Vladimir (2001). *Politička kultura demokracije*. Panliber, Osijek; Zagreb; Split.

Wirth, Louis (1969). Problem manjinskih grupa, u: *Teorije o društvu*, ur. Dragoljub Mićunović. Vuk Karadžić, Beograd. str. 299-304.

Summary

Structuring national consciousness of Croats from Bachka – comparison of ethnic groups in Subotica

This work presents the results of research aiming to determine: 1) whether there is a correlation among the dimensions of ethnocentrism, religiosity and national and European identity, as well as 2) how national consciousness of Croats from Bachka is structured in comparison with other ethnic groups in Subotica. The sample of respondents was based on the adult population of the City of Subotica. The sample included a total of 500 respondents of different ethnic groups. In order to determine whether the respondents of different gender, age, nationality and education level differ in degree to which they have internalized dimensions of religiosity, ethnocentrism, national and European identity, we calculated the average factor scores for the observed variables and the significance of differences was tested by one-way analysis of variance. The results of variance analysis showed that the youngest, the oldest and female respondents as well as those of Croatian nationality were mostly religious. Hungarians are regarded as the most hermetic nation, whereas Serbs are mostly characterized by affective attachment to the nation and Croats largely express the European identity. National identity is mainly expressed by the oldest respondents. The results of canonical discriminant analysis showed that national identity is one of the socio-structural variables that largely distinguishes respondents in terms of religiosity and national consciousness. On the basis of differences among ethnic groups, we made a specific attitudinal and ethical model entitled a pro-European Christian orientation, which is mostly attributable to Croats. This attitudinal and ethical orientation is defined by sacramental, ideological and experiential religiosity and European identity in the positive sense, as well as hermetic nature and affective attachment to the nation in the negative sense. The results suggest that the minority position of Croats does not lead to national homogenisation or retreat and closure inside the national framework; instead, the ethnic integration takes place within the universal Christian values which results in emphasised supranational European identity.

Keywords: national identity, European identity, religiosity, ethnocentrism